

SOTSIALOLOGIYA FANINING ASOSIY FUNKSIYALARI

Xasanova Dilobarxon

Farg'ona Davlat Universiteti Tarix fakulteti Sotsiologiya yo'nalishi talabasi

Anotatsiya: *Hozirgi kunda mamlakatimizning iqtisodiy va ijtimoiy, siyosiy hayotining barcha sohalarida ulkan tarixiy demokratik islohatlar ro'y bermoqda. Sotsiologiya fani amaliy sotsiologik tadqiqotlar yordamida jamoatchilik fikriga asoslanib, jamiyatning o'zini boshqarish va anglashida muhim va qudratli vosita bo'lib hisoblanadi. Ushbu maqolada sotsiologiya fanining asosiy funksiyalari va ularning turlari, maqsad va vazifalari haqida to'g'ri o'tamiz.*

Kalit so'zlar: *Sotsiologiya, ijtimoiy-iqtisodiy, qonuniyat, funksiya, bilish funksiya, texnologik funksiya, boshqarish funksiya, bashorat qilish funksiya, loyihalashtirish funksiya, tavsiya va yo'nalish berish funksiya, mafkuraviy funksiya.*

Sotsiologiya fanining mohiyati va ahamiyatini bilishda uning vujudga kelishi hamda tarixiy rivojlanish bosqichlarini o'rganish muhimdir. Sotsiologiya keng ma'noda jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, uning turli sohalaridagi o'ziga xos jihatlari hamda umumiy va xususiy qonuniyatlari, jarayonlarini o'rganadi va shu qatorda sotsiologiya fanining asosiy funksiyalari bor. Funksiya so'zi – biror narsaning ish va faoliyat doirasi, vazifasidir.

Sotsiologiyaning asosiy 7 ta funksiyasi bor. 1. Bilish funksiyasi. Sotsiologiyaning bilish funksiyasi – uning o'rganish obyekti va predmeti doirasidagi masalalarni tahlil qilish bilan bog'liq bo'lib, sotsial tizimning vujudga kelishi, tarkibi, tuzilishi, jamiyat hayotidagi o'zini hamda rivojlanish qonuniyatlarini aniq sotsiologik tadqiqotlar yordamida amalga oshiradi. Bu funksiya jamiyatdagi sotsial voqea-hodisalar hamda ularning inson hayotiga qay darajada ta'siri to'g'risida ma'lumotlar beradi. Sotsiologiya jamiyatni sotsial fakt va eksperimentlar yordamida o'rganar ekan, uning asosiy funksiyalaridan biri ularni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishdir. Mehnat jamoalari birligining nafaqat ijobiy yoki salbiy jihatlari o'rganish, balki ularning yanada birlashishi, jipslashishi hamda takomillashishi imkoniyatlarini qidirishdan iborat bo'lmog'i kerak. Mazkur funksiya sotsiologik tadqiqotlar o'tkazishning nazariy usullarini ishlab chiqish, axborot yig'ish va qayta ishlashni o'z ichiga oladi. Sotsiologiyaning har taraflama rivojlanishini va takomillashib borishida bilish funksiyasining o'zini beqiyosdir.

2. Bashorat qilish funksiyasi. Sotsiologiya rivojlanish qonuniyatlariga asoslangan bilimlarga tayangan holda, hayotdagi qisqa, o'rta va uzoq muddatlarda, ya'ni kelajakda sodir bo'lishi kutilgan hodisa va jarayonlarni faraz qilish orqali oldindan bashorat qilishi mumkin. Jamiyat hayotida yuz beradigan rivojlanish va qayta tiklanishlarni tahlil qilish va mehnat jamoalarining uzoq davrlarga mo'ljallangan bashoratini tuzish jamiyat taraqqiyotida muhim. Sotsiologiyaning bashorat qilish funksiyasi jamiyatning har bir tarkibiy qismi taraqqiyotini ilmiy asoslash orqali uning kelajagini taxmin qilib berishdir.

Bunday taxminlar sotsial va siyosiy boshqarish amaliyoti uchun tavsiyanomalar ishlab chiqishda ham qo'llaniladi.

3. Sotsial loyihalashtirish funksiyasi. Sotsiologiya aniq sotsiologik tadqiqotlar yordamida olingan ma'lumotlarga asoslangan holda jamiyat qurilishi hamda uning loyihalarini tuzishda katta rol o'ynaydi. Bu, ayniqsa, hozirgi davr uchun juda dolzarbdir. Bunda tarkibiy tuzilmaning har bir a'zosining imkoniyatlari to'liq hisobga olinadi va ma'lum yutuqlarga ega bo'ladi. Sotsial loyihalashtirishda jamiyatning ijtimoiy taraqqiyoti har doim natija tariqasida qaraladi. Sotsial loyihalashtirish funksiyasiga har xil yangi sotsial tashkilotlar, sotsial-hududiy birliklar, shaharlar, siyosiy partiyalar va harakatlarning optimal modellarini ishlab chiqish emas, balki qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun boshqarishni ishlab chiqish ham kiradi. Sotsial-texnologik funktsiya sotsial loyihalashtirish funksiyasi bilan uzviy ravishda bog'liqdir. Hozirda va kelajakda jamiyat rivojlanishini texnologiyasiz tasavvur etib bo'lmaydi. Shuning uchun ham bu sotsiologiyaning muhim bir yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda.

4. Sotsiologiyaning sotsial-texnologik funktsiya. Amaliy sotsiologik tadqiqotlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning imkoniyatlari belgilab olinadi. Sotsial texnologiyani vujudga keltirish o'rganilayotgan obyekt haqida aniq va juda keng ma'lumotga ega bo'lishni talab qiladi. Bu sotsial loyihalashtirishning davomi bo'lib, usiz sotsial texnologiyani tasavvur qilib bo'lmaydi. Sotsial loyihalashtirishsiz uning tartibi va ko'lamini ham bilib bo'lmaydi. Bu funksiyalar biri-ikkinchisini taqozo etadi.

5. Boshqarish funksiyasi. Sotsiologiya, xususan amaliy sotsiologiya boshqarish faoliyati bilan bevosita bog'liq. Boshqaruv qarorlarini qabul qilishda sotsiologiyaning ilmiy natijalari, tavsiyanomalari, takliflari, usullari va har xil holatlarga bergan baholariga asoslanadi. Boshqarishning bosh vazifasi: kadrlar tayyorlash, ularning tashkilotdagi o'rni va rolini belgilash, salohiyat va imkoniyatlarini hisobga olib, yetarli bilim hamda malaka va ixtisosliklar bilan ta'minlashdir. Bugungi kunda sotsiologik bilim va sohalar bo'yicha chuqur tayyorgarliksiz boshqarish organlarida faoliyat ko'rsatish mumkin emas. Masalan, har qanday mehnat jamoasining ish tartibi hamda jarayonlarni o'rganish orqali, ularning xohish-irodasini hisobga olmay va sotsial oqibatlarini tahlil qilmay amalga oshirib bo'lmaydi. Aks holda salbiy oqibatlariga olib keladi.

6. Mafkuraviy funktsiya. Sotsiologiya boshqa ijtimoiy fanlar singari mafkuraviy funktsiyani ham bajaradi. Uning mafkuraviy funktsiyasi jamiyatda kishilarning mafkuraviy holatlarga bo'lgan munosabatlarini amaliy sotsiologik tadqiqotlar yordamida o'rganadi. Ushbu funktsiya jamiyatda sotsial jarayonlarga baho berish hamda holatini tushuntirish, ijtimoiy fikrni o'rganish, aholining turmush tarzi, siyosiy faoliyat reytingini belgilash va boshqalarda namoyon bo'ladi.

7. Tavsiya va yo'nalish berish funktsiyasi. Sotsiologiya o'ziga xos usul hamda uslubiy asoslariga ko'ra ijtimoiy bilish metodlariga suyangan holda ijtimoiy borliq haqida o'z yondashuvlari va maxsus bilimlar tizimini ishlab chiqadi. Bular esa sotsial hodisalarni aks ettirib, dastlabki sotsiologik axborotlarga doir izlanishlar, qaydlar, o'lchamlar, ma'lumotlarni tahlil qilish hamda ularni umumlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Jamiyat

uchun o'zini o'zi har tomonlama o'rganishi lozim fandır. Sotsiologiya fanining ichki ishlar organlari xodimlari shaxsiy tarkibini tarbiyalash hamda tinglovchilar va kursantlar bilimlarini oshirishdagi ahamiyati beqiyosdir. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bundan tashqari sotsiologiya fani ichki ishlar organlari xodimlarining vazifalari, aholi bilan munosabatlari, shu boradagi ish faoliyatini tashkil qilishda ko'maklashadi. Ochig'ini aytish kerakki, sotsiologiya fanining nazariyasini va amaliy tomonlarini har taraflama yaxshi o'zlashtirgan ichki ishlar organlari xodimlari jinoyatlarning oldini olish, bashorat qilish va tavsiyalar ishlab chiqishda, sodir etilgan jinoyatlarni o'z vaqtida bartaraf etishda undan unumli tarzda foydalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASI. X. B. SAITXODJAYEV

“SOTSILOGIYA” Darslik Toshkent-2017

2. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI.

MUQIMJON QIRG'IZBOYEV “SOTSILOGIYA” Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun o'quv qo'llanma

Toshkent «Navro'z» nashriyoti 2017

3. «IJTIMOIY FANLAR» KAFEDRASI. SH.A.A. AXADOV. SOTSILOGIYA (O'quv qo'llanma) Samarqand – 2007-yil.

Taqrizchilar: Falsafa fanlari dotori professori S.K.Karimov. Tarix fanlari nomzodi dotsenti. F.A. Ayupov